

TEORIA CADRELOR SEMANTICE: ASPECTE TEORETICE, IMPLICAȚII METODOLOGICE ȘI POTENȚIAL DE APLICARE

Ioan MILICĂ

(Facultatea de Litere, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași)

Frame Semantics Theory: Theoretical Aspects, Methodological Implications and Applicative Potentialities

The article aims at presenting Frame Semantics, in terms of its theoretical approach, methodology and main results. It also provides several examples and analyses of various grammatical and semantic peculiarities of Romanian, in order to estimate the impact of the theory outside the mainstream English-based scientific research.

Keywords: *Case Grammar, Frame Semantics, FrameNet, verbs of motion, Romanian*

Contribuția lui Charles J. Fillmore (n. 1929) la dezvoltarea lingvisticii actuale este de netăgăduit. Influența activității sale științifice asupra unor domenii precum gramatica, semantica, pragmatica sau procesarea computerizată a limbajului natural este probată prin lucrări hotărâtoare pentru progresul unor direcții de cercetare lingvistică în prezent consacrate¹. Pe fondul dezvoltării și răspândirii generativismului, curent lingvistic care promovează necesitatea de a configura „o teorie unitară care să explice aptitudinile și intuițiile lingvistice ale vorbitorilor, modul în care ei și le-au format și le utilizează” (Graur și Wald, 1977: 253), creșterea interesului pentru dezbaterile privind existența universalilor lingvistice și postularea unei gramatici universale² care, urmându-l pe Chomsky (2002: 64), evidențiază caracterul ineist al facultății limbajului, au favorizat apariția unor noi ipoteze de interpretare a relațiilor dintre cuvinte și realitățile pe care acestea le reprezintă. Între încercările meritorii de a pune într-o lumină nouă implicațiile raportului expresie-conținut, raport esențial pentru descrierea specificului constitutiv și distributiv al unităților de limbă, se cuvin incluse contribuțiile majore ale lui Fillmore, *gramatica cazurilor* (engl. *Case Grammar*) și *teoria cadrelor semantice* (engl. *Frame Semantics*), fiecare cu impact semnificativ sau decisiv asupra dezvoltării unor domenii și metode contemporane de investigare precum *gramatica construcțiilor* (engl. *Construction Grammar*), *teoria valenței* (engl. *Valency Theory*), *semantica cognitivă*, prelucrarea automată a limbajului natural (mai cu seamă proiectul *FrameNet*, v. infra), *lingvistica corpusului* ș.a.

Dacă principiile de analiză expuse în Fillmore (1966), Fillmore (1967) și Fillmore (1977) sunt considerate, astăzi, evidențe ale etapei de pionierat în elaborarea unor gramatici ale cazurilor și dovezi ale ieșirii din matca proiectului generativist chomskyan³, *teoria cadrelor semantice*

¹ Sinopsisuri și evaluări ale concepției lui Fillmore pot fi consultate în mai multe tipuri de lucrări de referință: a) enciclopedii: Bretones (în Strazny 2005: 337-339) sau Stein (în Mey 2009: 264-265), b) antologii: Fillmore (în Geeraerts 2006: 373-400), Inoue (în Everaert & Van Riemsdijk, 2006: 295-373) sau Cienki (în Geeraerts & Cuyckens 2007: 170-186) și c) sinteze: Ungerer & Schmid (1996: 205-249), Croft & Cruse (2004: 7-39), Anderson (2006: 37-46), Evans & Green (2006: 222-230).

² A se vedea, de pildă, Chomsky (2002), McGilvray (2005).

³ Anderson (2006: 37) observă că, în contrast cu proiectul generativist, Fillmore sugerează existența unei relații transformazionale între planul gramatical al unei comunicări, pe de o parte, și planul ei semantic, pe de altă parte. Cu alte cuvinte, structura ‘de suprafață’, reflectată de relațiile gramaticale dintre constituenții unui enunț se întemeiază pe o semantică ‘de adâncime’, dezvoltată prin sensurile constuenților. Astfel, structurile gramaticale de adâncime din concepția lui Chomsky sunt înlocuite cu structuri conceptual-semantice, ceea ce face ca respectivele structuri de adâncime să apară ca lipsite de relevanță. Prin simplificare, argumentația propusă de Fillmore reliefează ideea că structura sintactică a unui enunț este relevantă în măsura în care se bazează pe relațiile semantice dezvoltate între sensurile constituenților enunțiativi.

reprezintă, potrivit considerațiilor părintelui ei (Fillmore 1975, Fillmore 1976, Fillmore 1982, Fillmore 1985), rezultatul unui program de cercetare având ca obiect ‘o semantică empirică’, opusă semanticii formale, a cărei menire este de a accentua faptul că descrierea gramaticii și lexicului unei limbi trebuie completată cu „descrierea ‘cadrelor’ cognitive și de interacțiune prin intermediul cărora utilizatorul de limbă își interpretează mediul, își construiește mesajele, înțelege mesajele celorlalți și își dezvoltă sau își creează un model interior al lumii sale.” (Fillmore 1976: 23). Altfel spus, teoria cadrelor semantice este un model de interpretare a înțelesurilor cuvintelor în raport cu schemele conceptuale generate prin contextualizarea experienței de cunoaștere și de interacțiune socială de care dispune vorbitorul. Așadar, teoria cadrelor semantice are ca țintă promovarea unei *teorii a înțelegerii*, interesată de modul în care cunoașterea lumii și a relațiilor dintre indivizi se reflectă dinamic în conștiința și în activitatea lingvistică a protagoniștilor comunicării.

În a doua jumătate a secolului trecut, ideea de a elabora o teorie a înțelegerii (cf. Fillmore 1985) nu era cu totul ieșită din tiparele epocii dacă ținem seama că perioada respectivă este caracterizată, între altele, de interesul fără precedent pentru cercetările de inteligență artificială. Pentru a putea proiecta teoria și practica operațiilor pe care să le poată îndeplini o mașină, cercetătorii și-au îndreptat atenția spre o mai temeinică cunoaștere a felului în care funcționează mintea umană. Unul din momentele semnificative ale evoluției studiilor de inteligență artificială este apariția eseului *A Framework for Representing Knowledge (Un cadru de reprezentare a cunoașterii)*, publicat de Marvin Minsky (n. 1927), unul din fondatorii laboratorului de inteligență artificială de la Massachusetts Institute of Technology (MIT).

În lucrarea amintită, Minsky (1974: 111) valorifică noțiunea de *cadru* (engl. *frame*), pentru a arăta că mintea umană structurează fluxul de fapte și impresii numit realitate sub forma unor „secvențe (engl. *chunks*) de gândire, limbaj, memorie și percepție”. Aceste „secvențe” sunt, în realitate, „microlumi” intim conectate prin constelații de noduri și de relații. Așadar, consideră Minsky, „un cadru este o structură de date prin care se reprezintă o situație stereotipică, precum aceea de a te afla în sufragerie sau de a lua parte la petrecerea aniversară a unui copil. De fiecare cadru se atașează mai multe tipuri de informație. O parte din această informație este despre cum se utilizează cadrul. O parte este despre ceea ce urmează să se întâmple. O alta este despre ceea ce e de făcut dacă aceste așteptări sunt înșelate.”

Orice cadru – explică savantul – este format din două tipuri de nivele, *superioare* (de vârf) și *inferioare* (de bază). Nivelele superioare ale cadrului sunt fixe și reprezintă aspecte care sunt întotdeauna adevărate despre o situație presupusă, în timp ce nivelele inferioare au mai multe *terminale* (engl. *terminals*), definite drept *canale* (engl. *slots*) de introducere a unor categorii diferite de date. Fiecărui terminal îi corespunde o categorie de date individualizate prin anumite mărci.

Un ansamblu de cadre înrudite formează un *sistem de cadre*, efectele oricărui proces important fiind oglindite în schimbările din cadrele unui sistem; aceste schimbări sunt antrenate de categoriile de date din terminale. Acest aspect evidențiază faptul că diverse *cadre* pot avea în comun aceleași *terminale*.

Pentru exemplificarea considerațiilor teoretice se poate lua ca exemplu o situație relativ familiară: călătoria cu avionul. Activitatea respectivă naște, în mintea celui care a mai trecut printr-o astfel de experiență, o serie de așteptări legate de derularea evenimentului.

Cadrul denumit «călătoria cu avionul» este format din trei nivele superioare, ușor de anticipat și de recunoscut: *activitățile premergătoare zborului*, *activitățile din timpul zborului*, *activitățile de după încheierea zborului*. Aceste nivele superioare au grad mare de stabilitate. La rândul său, fiecare nivel superior este alcătuit din nivele inferioare, adică din compartimente de date a căror stabilitate variază în grade diferite și cu rol diferit la configurarea cadrului. De pildă, pentru nivelul *activități premergătoare zborului* se poate intui existența următoarelor etape: 1. *plecarea de acasă*, 2. *drumul spre aeroport*; 3. *găsirea ghișeului de evidență a pasagerilor* (check-in); 4. *formalitățile de verificare a identității și a calității de pasager*; 5. *formalitățile vamale*; 6. *deplasarea spre locul de îmbarcare*; 6. *derularea procedurilor de îmbarcare*. Fiecare

dintre aceste etape intermediare reglează într-un anumit fel succesiunea momentelor următoare. Pentru fiecare dintre ele, mintea noastră operează cu *date implicite* (engl. *default assignment*). Altfel spus, ne așteptăm ca fiecare etapă să decurgă în conformitate cu ceea ce deja știm sau am aflat deja despre pașii ce trebuie urmați pentru a trece de la *activitățile premergătoare călătoriei* la *activitățile din timpul călătoriei*.

Să ne imaginăm că am ajuns la aeroport, că am aflat unde este ghișeu de evidență a pasagerilor și că ne aflăm deja în fața funcționarului care verifică identitatea, biletele și bagajele. Abia în momentul respectiv descoperim că am uitat actele de identitate acasă. Întrucât lipsa actelor atrage anularea călătoriei am ajuns, conform teoriei lui Minsky, într-un punct terminal. Din acest punct, cadrul numit «călătoria cu avionul» mai poate fi derulat doar dacă este îndeplinită condiția de a-i prezenta funcționarului actele de identitate. Ce se poate face într-o astfel de situație ? Această întrebare nu numai că pune în lumină legătura cu alte *cadre*, dar ne permite să identificăm posibile soluții pentru problema noastră: a) sunăm acasă și rugăm pe cineva să ne aducă urgent actele, dacă acest lucru este posibil; b) protestăm față de inflexibilitatea funcționarului care nu ne permite să continuăm călătoria fără a prezenta un act de identitate; c) amânăm călătoria, revenim acasă, luăm actele și ne întoarcem la o altă dată la aeroport; d) căutăm o cale ilegală de a continua călătoria; e) anulăm călătoria etc. Fiecare dintre posibilitățile de mai sus reflectă un alt cadru situațional, ceea ce demonstrează că diferite cadre pot avea în comun aceleași terminale.

Importanța teoriei lui Minsky rezidă în faptul că pune într-o lumină nouă *cunoașterea procedurală*, adică ansamblul de activități și operații pe care mintea le îndeplinește pentru a asigura ducerea la bun sfârșit a unei sarcini de cunoaștere. Confrunțați cu situații noi, oamenii îmbină și prelucrează cadrele în așa fel încât produsul acestei îmbinări este nou în raport cu modelele de la care s-a pornit.

Analizând faimoasele exemple (A) „colorless green ideas sleep furiously” și (B) „furiously sleep ideas green colorless”, inventate de Noam Chomsky pentru a demonstra existența corectitudinii gramaticale în ciuda lipsei de înțeles, Minsky argumentează că enunțul (A) poate genera o imagine, mai precis *cadru dominant* al cuiva care doarme. Acest *cadru* este determinat de sfera semantică a verbului *a dormi* (to sleep). Deși ne putem imagina o formă de un verde translucid întinsă într-un pat, avem dificultăți în înțelegerea propoziției, mai cu seamă dacă luăm în calcul participarea cuvintelor „ideile” (engl. *ideas*, subiectul gramatical) și „cu furie” (engl. *furiously*, circumstanțialul de mod) la conturarea unei semnificații. Dificultățile sunt generate de incompatibilitatea semantică dintre constituenți. În mod normal, ne așteptăm ca o ființă să săvârșească acțiunea de *a dormi*, nu o abstracție precum cea desemnată de substantivul „idei”. Mai departe, știm că acțiunea de *a dormi* este incompatibilă cu o manifestare emoțional-intensivă, precum cea exprimată de circumstanțialul adverbial „furios”. Aceste conflicte sunt generate de apariția, în terminalele cadrului, a unor *date netolerate*¹. În ciuda divergențelor semantice din enunț, „o imagine adecvată pentru diferite moduri de înțelegere poate fi oricum construită,” (Minsky 1974: 116), dar numai dacă părțile mai mici ale întregului satisfac cerințele subcadrelor.

În consecință, relația planului gramatical cu cel semantic este concepută ca o relație dinamică între nivelele superioare și cele inferioare ale unui cadru: „dacă nivelele superioare sunt satisfăcute, dar nu și cele ale terminalelor inferioare, atunci rezultă o propoziție fără înțeles; dacă vârful este slab, dar baza solidă, atunci rezultă un enunț negramatical, dar cu înțeles” (Minsky 1974: 116).

Care sunt foloasele unor astfel de constatări ?

¹ În termenii lui Minsky (1974: 116), explicația este mai tehnică: „sistemul de desemnări implicite implică existența unui pat, în care se află întinsă o formă ca o mumie, de culoare verde translucid. În acest cadru există un terminal pentru felul de a dormi - neliniștit, poate, iar „furios” pare nepotrivit în terminalul respectiv din cauză că terminalul nu poate accepta nimic atât de „intențional” pentru cazul cuiva care doarme. [Cuvântul] „idee” este și mai tulburător, pentru ne-am aștepta să fie [vorba despre] o persoană, sau măcar [despre] ceva inanimat.”

În primul rând, cadrele reprezintă organizări dinamice de date. Oricărui cadru i se asociază mai multe tipuri de informație, care conlucrează și se ordonează ierarhic. Spre deosebire de nivelele superioare care sunt stabile și ușor recognoscibile, nivelele inferioare sunt variabile și pot avea proprietatea de a fi comune mai multor cadre. Relațiile active dintre părțile constituente ale unui cadru se stabilesc pe grade de toleranță și de compatibilitate, dinspre nivelele inferioare către nivelele superioare. Asamblarea și schimbarea cadrelor sunt operații fundamentale care permit interpretarea a ceva necunoscut prin intermediul a ceva cunoscut.

În al doilea rând, cadrele sunt organizate sistematic și pun în evidență adaptabilitatea și caracterul proiectiv al inteligenței umane. Prin urmare, „un cadru este un ansamblu de întrebări care apar într-o situație ipotetică: el prevede eventualele probleme și metodele folosite pentru a le rezolva” (Minsky 1974: 124).

O altă constatare este aceea că raportarea omului la realitate, sau, mai important, înțelegerea realității de către om este un proces de mare amploare, realizat prin operații care implică existența și întrebuintarea unor unități simbolice. În acest sens, cercetătorul american afirmă că limba și gândirea ne permit să condensăm și să convenționalizăm secvențe și situații complexe în cuvinte compacte și simboluri (Minsky 1974: 117).

Considerațiile lui Marvin Minsky au căpătat continuitate în activitatea științifică a lui Fillmore¹. Operând cu noțiunea de *cadru*, Fillmore o transpune în centrul propriei teorii despre construcția și înțelegerea faptelor de limbaj natural articulat

Timp de aproape trei decenii, între 1975 și 2006, reflecțiile marelui lingvist asupra noțiunii de cadru atestă preocuparea constantă pentru interpretarea cât mai cuprinzătoare a relațiilor dintre universul cuvintelor și lumea obiectelor. Trecerea de la definirea cadrelor drept *constructe lingvistice*, la conceperea acestora ca *tipare de cunoaștere* este urmărită sintetic de Ungerer & Schmid (1997: 209), care comentează că unul din țelurile teoriei lui Fillmore este acela de a reliefa schemele conceptuale, scenariile cognitive activate, actualizate în cuvinte și enunțuri.

În 1975, arată autorii germani, prin *cadru* se înțelegea „orice sistem de alegeri lingvistice (...) asociate unor elemente prototipice ale situațiilor”. Zece ani mai târziu, același concept era numit un *tipar specific și unitar de cunoaștere* iar după încă aproape un deceniu, cadrele aveau să fie considerate *structuri cognitive*, adică *fapte de cunoaștere* condensate în cuprinderile semantice ale cuvintelor (cf. Ungerer & Schmid 1997: 209).

Ca și în *gramatica cazurilor*, Fillmore are în atenție problema rolurilor pe care le presupune înțelegerea unui eveniment din realitate, de aceea se consideră că teoria cadrelor semantice oglindește dimensiunea empirică a semanticii fillmoreiene (cf. Petruck 1996: 1). Prin simplificare, dar fără a denatura esența noțiunii, *cadrul* este „orice sistem de noțiuni înrudite în așa fel încât pentru a înțelege pe oricare dintre ele este necesară înțelegerea structurii de ansamblu în care se integrează” (Fillmore 1982: 111).

Pentru a observa cum se concretizează, în analiză, viziunea teoretică asumată de Fillmore, ne limităm, pentru moment, la a rezuma CADRUL TRANZACȚIEI COMERCIALE. Astfel, pentru a arăta ce înseamnă *a cumpăra*, trebuie să avem în vedere existența unui cumpărător și a unui vânzător, a bunurilor cumpărate și a banilor cu care se face plata.

CADRUL TRANZACȚIEI COMERCIALE implică următoarele roluri: CUMPĂRĂTOR, VÂNZĂTOR, MARFĂ și BANI. Aceste roluri se actualizează diferit de la un enunț la altul:

- (1) [*Copilul*]_{CUMPĂRĂTOR} și-a luat [*o înghețată*]_{MARFĂ} ([*de la cofetărie*]_{VÂNZĂTOR}).
- (2) [*Mihai*]_{CUMPĂRĂTOR} a luat [*mașina*]_{MARFĂ} [*de la Andrei*]_{VÂNZĂTOR} [*cu 3.000 de lei*]_{BANI}.
- (3) [*Bunica*]_{VÂNZĂTOR} vinde [*flori*]_{MARFĂ}.
- (4) [*Ea*]_{VÂNZĂTOR} a dat [*manualul*]_{MARFĂ} cu [*10 de lei*]_{BANI}.

¹ Dovada continuității este explicitată într-o sinteză (Fillmore 2006: 613-620) în care este examinată importanța teoriei cadrelor semantice. Implicațiile cognitive (conform modelului interpretativ propus Marvin Minsky) și interacționale (potrivit viziunii lui Erving Goffman) ale cadrelor oglindesc importanța cunoașterii extralingvistice în interpretarea (corectă sau greșită) a faptelor de comunicare verbală.

- (5) [*Pe ce*]_{MARFĂ} [*ai cheltuit*]_{CUMPĂRĂTOR} [*10.000 de lei*]_{BANI} ?
 (6) [*Clienții*]_{CUMPĂRĂTOR} vor cheltui [*aproape 200 de lei*]_{BANI} [*pe mâncare*]_{MARFĂ}.
 (7) [*Angajații*]_{CUMPĂRĂTOR} plătesc lunar [*asigurările de sănătate*]_{MARFĂ}.

Elementele de limbă care pot apărea în cadrul tranzacției comerciale sunt mai numeroase. Numai din clasa lexico-gramaticală a verbelor se pot aminti cuvinte precum *a cere*, *a cheltui*, *a cumpăra*, *a da*, *a lua*, *a plăti*, *a vinde*, *a încasa* etc., cu implicarea unor *perspective diferite de încadrare semantică*. Verbul *a cumpăra* evidențiază CUMPĂRĂTORUL și MARFA și trece în plan secund VÂNZĂTORUL și BANII (cf. Petruck 1996: 1); *a vinde* evidențiază VÂNZĂTORUL și MARFA, trecând în plan secund CUMPĂRĂTORUL și BANII (cf. Petruck 1996: 1); verbul *a cheltui* evidențiază CUMPĂRĂTORUL și BANII și trece în plan secund MARFA și VÂNZĂTORUL etc.

Prin urmare, verbele *a cumpăra*, *a lua*, *a plăti*, *a cheltui* impun perspectiva cumpărătorului, în vreme ce verbele *a da*, *a vinde* impun perspectiva vânzătorului. În teoria fillmoriană, astfel de observații sprijină ipoteza că proprietățile lexico-gramaticale ale cuvintelor pun în perspectivă sau schematizează cadrul evenimential condensat în unitățile simbolice ale limbii.

Comparând enunțurile

- (8) SUBIECT [*Mihai*]_{CUMPĂRĂTOR} *a luat* COMPLEMENT PREPOZIȚIONAL (INDIRECT) [*de la Cristi*]_{VÂNZĂTOR}
 COMPLEMENT DIRECT [*un televizor*]_{MARFĂ} CIRCUMSTANȚIAL CANTITATIV [*cu 500 de lei*]_{BANI}.
 (9) SUBIECT [*Cristi*]_{VÂNZĂTOR} *i-a vândut* COMPLEMENT INDIRECT [*lui Mihai*]_{CUMPĂRĂTOR} COMPLEMENT
 DIRECT [*un televizor*]_{MARFĂ} CIRCUMSTANȚIAL CANTITATIV [*cu 500 de lei*]_{BANI}.

se observă că, în planul de suprafață (al rolurilor sintactice), funcțiile sintactice diferă, deși, în planul de adâncime (al rolurilor conceptuale), identitatea actanților rămâne neschimbată.

Acest tip de analiză își dovedește utilitatea în prezentarea diferitelor schimbări de perspectivă pe care le implică, de pildă, înțelegerea lumilor narrative. O analiză a cadrelor poate arăta cu mai multă claritate decât instrumentele tradiționale schimbările determinate de voința unui creator, care valorifică, în construcția lumii ficționale, resursele combinatorii ale faptelor de limbă:

- (10) „Toate rămân în urmă, numai șoseaua vine după noi, grăbită, ca un cățeluș credincios. Pădurile și dealurile se închină, parcă ne-ar face semne.” (Rebreanu 1985: 256)

Deși în planul de suprafață al fiecărui enunț se pot identifica doar verbe conjugate la persoana a III-a, semnificațiile planului de adâncime se organizează în jurul persoanei I, COMPLEMENT PREPOZIȚIONAL (INDIRECT) [*după noi*]_{ELEMENT COTEMATICO-OBSERVATOR}, COMPLEMENT INDIRECT [*ne*]_{OBSERVATOR}. Subiectele gramaticale nu sunt, decât în aparență, agenți care duc la îndeplinire acțiunile exprimate de predicate, deoarece cuvintele respective îndeplinesc fie rol de SUBIECT [*toate*]_{SURSĂ+CANTITATE}, fie rol de SUBIECTE [*șoseaua, pădurile și dealurile*]_{OBIECTE}. Alte elemente textuale funcționează ca mărci de focalizare (CIRCUMSTANȚIAL DE LOC [*în urmă*]_{ELEMENT COTEMATICO} MODALIZATOR [*parcă*]_{INFERENȚĂ}) și de individualizare a percepției asupra lumii povestite (MODALIZATOR [*numai*]_{RESTRIȚIE}).

Aceste trăsături permit rezolvarea unor probleme complexe de semantică inerente în textul literar. În urma *cui* rămân toate? Chiar vine șoseaua „*după noi*”? De ce și în fața *cui se închină* pădurile și dealurile? În mintea cititorului curios, aceste întrebări pot căpăta răspunsuri, dacă se ține seama de CADRUL PLECĂRII.

În semantica fillmoriană, acest cadru este definit ca îndepărtarea de SURSĂ a unei entități (OBSERVATORUL, în cazul de față). OBSERVATORUL pare imobil în timp ce OBIECTELE din jur urmează traseul configurat prin verbul *a veni* (dinspre ceva/cineva > către altceva/ altcineva). S-ar spune că avem aici cadrul venirii, nu cel al plecării. De fapt, senzația de mișcare a OBIECTELOR este doar aparentă, dat fiind că ELEMENTELE COTEMATICE (*în urmă, după*) arată că

mișcarea trebuie raportată la poziția de moment a OBSERVATORULUI. În plus, aplecarea OBIECTELOR către ceva/ cineva sugerează că OBSERVATORUL este cel ce se află în mișcare.

Elementele de INFERENȚĂ (*ca, parcă*) ilustrează clar contrastul dintre esență (OBSERVATORUL se îndepărtează de SURSĂ) și aparență (OBIECTELE umanizate se mișcă iar OBSERVATORUL rămâne nemișcat). O „rescriere” a fragmentului din perspectiva rolurilor de situație ar conduce la următoarea prezentare posibilă:

(11) Plecând pe șosea, priveam cum pădurile și dealurile se curbează și dispar din vedere. Șoseaua părea a ne urma ca un câine, peisajul părea a ne face semne.

O astfel de scriere nu are nicidecum virtuți literare. Atunci în ce constă expresivitatea textului, în condițiile în care stratul de profunzime concordă, în linii mari, cu banalul scenariu al unei plecări ?

Stilul scriitorului constă tocmai în măiestria de a fixa în planul de suprafață al textului incongruențe (*șoseaua vine (...) grăbită, ca un cățeluș, pădurile și dealurile se închină, parcă ne-ar face semne*) prin care se problematizează relația cu realitatea fenomenală, tocmai pentru a provoca reflecții de lectură și pentru a sublinia *relativitatea percepției*. Sub aparența unei narațiuni heterodiegetice pigmentate cu figuri de stil se ascunde o lume vie, umanizată, adunată în jurul nucleului textual reprezentat de personajul-narator, marcat de drama de a fi nevoit să se despartă de o lume apropiată și dragă. Focalizarea pe mișcarea obiectelor este menită să pună în evidență centrul de forță al artei literare: lumea trebuie să îi apară cititorului așa cum o simte și o vede cel ce o construiește și o povestește. Tehnica de a transforma iluzia în realitate, numită în pictură *trompe l'oeil*, funcționează, nu doar în fragmentul analizat, ci și în alte părți ale nuvelei *Cuibul viselor*, ca mecanism de convertire a staticului în dinamic, de preschimbare a descrierii în narațiune. Nu punctul din care este privită lumea contează, ci felul în care lumea *vine* și se mișcă în fața privirii încremenite în contemplare.

Reținem, din micul exercițiu interpretativ de mai sus, că orice cadru este o entitate dinamică a cărei identitate rezultă din transformările pe care le presupune convertirea evenimentialului în reprezentare conceptual-lingvistică. În semantica fillmoriană, unitățile limbii sunt descrise din perspectiva libertăților și constrângerilor distributive, considerându-se că unitatea sintactico-semantică a unui enunț pune în evidență ierarhizările și valorile de conținut pe care un vorbitor le întrebuițează atunci când descrie, comentează sau evaluează unul sau mai multe fapte din realitate.

Cea mai importantă aplicație a teoriei cadrelor semantice este proiectul FrameNet¹, care își propune să „evidențieze ansamblul de posibilități combinatorii semantice și sintactice – valențe – ale fiecărui cuvânt, pentru fiecare dintre sensuri, prin intermediul unui sistem computerizat de adnotări” (Ruppenhofer et al 2006: 5). În această bază de date există, până în prezent, mai mult de 10.000 de unități lexicale ale limbii engleze, din care peste 6.000 sunt complet adnotate și organizate în aproape 800 de cadre semantice relaționate ierarhic și exemplificate cu peste 135.000 de propoziții (*idem*).

Conform descrierii făcute de autorii manualului FrameNet, orice cadru semantic (CS) este descris printr-un set de proprietăți numite *elemente semantice* (ES), care pot fi *nucleare* (engl. *core*) și *non-nucleare* (engl. *non-core*).

De exemplu, cadrul semantic ENERVARE este descris printr-o *definiție* (Un Experimentator, un Exprimant sau o Stare resimte un sentiment de enervare generat de un Stimul sau de un Subiect). Definiția este formulată cu ajutorul elementelor semantice nucleare (Experimentator [Exp],

¹ În România, încercările de a construi o bază de date asemănătoare proiectului FrameNet sunt de dată recentă. Unul din primii pași în alcătuirea unei astfel de baze de date s-a concretizat în încercarea de a transpune, din limba engleză în limba română, enunțurile FrameNet. Pentru detalii privind această întreprindere, se pot consulta, între altele, studiile propuse de Husarciuc, Trandabăț și Lupu (2005) sau Trandabăț și Husarciuc (2008).

Exprimant [Exr], Stare [Stare], Stimul [Stim], Subiect [Sub]), cărora li se pot adăuga și unele elemente semantice non-nucleare (Circumstanță [Cir], Grad [Grad], Țintă empatică [TE], Manieră [Man], Parametru [Par] și Motiv [Motiv]).

Fiecare element semantic este explicat după cum urmează:

1. Experimentatorul este persoana sau ființa care simte emoția.
2. Exprimantul este o parte a corpului, un gest sau o altă formă de expresie a Experimentatorului, prin care se pune în evidență starea emoțională a acestuia.
3. Starea este factorul abstract care descrie o experiență de lungă durată a Experimentatorului
4. Stimulul este persoana, evenimentul sau starea de fapt care generează răspunsul emoțional al Experimentatorului.
5. Subiectul este domeniul în care se manifestă emoția. Indică o serie de Stimuli posibili.
6. Circumstanța este condiția necesară Stimulului pentru a genera reacția. În unele cazuri poate apărea fără un stimul explicit. În această situație, Stimulul poate fi, foarte adesea, dedus din Circumstanță.
7. Gradul este intensitatea cu care emoția Experimentatorului se abate de la normalitate.
8. Ținta empatică este persoana sau persoanele cu care Experimentatorul se identifică emoțional și cu care împarte răspunsul emoțional.
9. Maniera este descrierea modului în care Experimentatorul resimte Stimulul.
10. Parametrul este domeniul față de care Experimentatorul resimte Stimulul.
11. Motivul este explicația reacției emoționale generate de Stimul.

Prezența sau absența elementelor nucleare și non-nucleare reflectă dinamica distributivă a unităților care alcătuiesc enunțul. Gradul de participare a elementelor la configurarea cadrului semantic diferă de la enunț la enunț:

- (12) [EXP Mă] enervează [GRAD la culme] [STIM când se bagă altul în fața mea la bancomat].
(13) [GRAD Ce] [EXP mă] pot enerva [STIM nebunii]ăștia [PAR vitezomani] !
(14) Azi [EXP m]-a enervat [STIM statul în mașină] [CIR în trafic].
(15) [EXP Becali] e supărat [STIM pe Bănel] [MOTIV că face "artificii"].
(16) Supărat [STIM că nu mai predă], [EXP un profesor universitar] [EXR amenință] [SUB că își dă foc].
(17) [TE El] era [GRAD la fel de] enervat [GRAD ca și] [EXP mine].

O altă modalitate de reprezentare a relațiilor dintre constituenții unui enunț este de a include în paranteze pătrate unitățile lexicale care ilustrează diverse elemente ale cadrului, cu adăugarea rolului îndeplinit: [EXPERIMENTATOR Aveam] nervii [MANIERĂ întinși] [GRAD la maxim].

Bogăția semantică și semnificația deschisă a multor unități lexicale sunt ilustrate de rețeaua de legături dintre cadre. De exemplu, verbul engl. *to throw* [rom. *a arunca, a se arunca, a-și arunca*] este indexat în FrameNet cu două sensuri: 1. 'a propaga ceva cu forță prin aer, cu o mișcare rapidă a brațului și a mâinii' și 2. 'a (se) mișca sau a-(și) mișca ceva cu rapiditate'. Sensurile țin de cadre diferite, BODY_MOVEMENT (mișcare_a corpului) și CAUSE_MOTION (cauză_a mișcării), iar acestea sunt, la rândul lor, caracterizate de elemente semantice comune și specifice¹. În același timp, cele două cadre fixează și comportamentul gramatical al verbului dat fiind că posibilitățile

¹ O comparație a definițiilor celor două cadre pune în lumină proprietățile mișcărilor exprimate prin verbul *to throw* (cf. FrameNet, <http://framenet.icsi.berkeley.edu/>):

CAUSE_MOTION: „An Agent causes a Theme to undergo directed motion. The motion may be described with respect to a Source, Path and/or Goal”. (Un AGENT determină o TEMĂ să se îndrepte într-o anumită direcție. Mișcarea poate fi descrisă în raport cu SURSA, TRAIECTORIA și/ sau ȚINTA).

BODY_MOVEMENT: „This frame contains words for motions or actions an Agent performs using some part of his/her body. (...) Since this frame involves a particular type of motion, it contains the frame elements Source, Path, Goal and Area, which originate in the motion frame. All of these frame elements are generally expressed in PP Complements” (Acest cadru conține cuvinte pentru mișcările sau acțiunile pe care un Agent le face cu unele părți ale corpului. Din moment ce acest cadru implică un anumit tip de mișcare, el conține elementele SURSĂ, TRAIECTORIE, ȚINTĂ și ZONĂ. Toate aceste elemente semantice sunt în genere exprimate prin complemente prepoziționale.)

combinatorii din fiecare cadru permit sau interzic anumite realizări sintagmatice ale determinanților verbali.

Cu alte cuvinte, în cadre diferite, orice verb își manifestă identitatea sintactico-semantică prin atragerea unor actanți (cf. G.A. 2008/I: 325), care se realizează sub forma unor *argumente* (compliniri semantice). De altfel, după criteriul numărului de actanți, verbele românești aparțin următoarelor clase:

„*verbe zerovalente*, caracterizate prin capacitatea de a forma o comunicare completă în absența oricărei determinări actanțiale; ex.: *Ninge. Plouă. Geruiește.*;

verbe monovalente, care formează o comunicare completă atașându-și o singură complinire obligatorie, un singur nominal actanțial; indiferent de forma acestuia, ex.: *Copilul aleargă/ cade/ fuge*;

verbe bivalente, caracterizate prin combinarea cu două vecinătăți actanțiale obligatorii, ex.: *Mă doare brațul; Îmi place situația*;

verbe trivalente, caracterizate prin capacitatea combinării cu trei determinări actanțiale obligatorii, ex: *Profesorul îmi recomandă o carte.*” (*idem*)

Dacă analizăm, de pildă, propozițiile:

- (18) *Copilul* aruncă *o piatră* în lac.
 (19) *Zarurile* au fost aruncate.
 (20) *Mihai își* arunca *hainele* prin cameră.
 (21) *Portarul se* aruncă *la minge*.
 (22) *O femeie s-a* aruncat ieri *de la etajul nouă*.
 (23) *Un jucător* a aruncat la coș dar a ratat.,

observăm că tiparele sintactice variază în funcție de cadrele semantice în care apare verbul. Astfel, în vreme ce cadrul CAUZĂ_A_MIȘCĂRII are ca tipar sintactic dominant modelul **V + Nominal_N + Nominal_{AC}**, cadrul MIȘCARE_A_CORPULUI are ca tipar sintactic dominant modelul **V+ Nominal_N + Nominal_{D/AC} + Nominal_{AC}**, ceea ce arată că, într-un cadru, verbul atrage două vecinătăți actanțiale, iar în celălalt cadru, trei. În termenii *Gramaticii Academiei*, vom afirma că, în cadre diferite, verbul rom. *a arunca* este fie *bivalent*, fie *trivalent*.

Din perspectiva semanticii fillmoreiene, valențele verbului *a arunca* determină asocierea rolurilor nucleare (Agent, Temă, Țintă, Zonă, Traietorie) cu funcții sintactice analizabile în planul de suprafață al enunțului:

- (18a) ^{SUBIECT}[Copilul _{AGENT}] aruncă ^{COMPLEMENT DIRECT}[piatra _{TEMĂ}] ^{CIRCUMSTANȚIAL DE LOC}[în lac _{ȚINTĂ}].
 (19a) ^{SUBIECT}[Zarurile _{TEMĂ}] au fost aruncate.
 (20a) ^{SUBIECT}[Mihai _{AGENT}] [*își* _{TEMĂ}] arunca ^{COMPLEMENT DIRECT}[hainele _{TEMĂ}] ^{CIRCUMSTANȚIAL DE LOC}[prin cameră _{ZONĂ}].
 (21a) ^{SUBIECT}[Portarul _{AGENT}] [*se* _{CORP}] aruncă ^{CIRCUMSTANȚIAL DE LOC}[la minge _{ȚINTĂ}].
 (22a) ^{SUBIECT}[O femeie _{AGENT}] [*s* _{CORP}]- a aruncat ^{CIRCUMSTANȚIAL DE TÎMP}[ieri _{TÎMP}] ^{CIRCUMSTANȚIAL DE LOC}[de la etajul nouă _{SURSĂ}].
 (23a) ^{SUBIECT}[Jucătorul _{AGENT}] a aruncat ^{CIRCUMSTANȚIAL DE LOC}[la coș _{ȚINTĂ}], dar a ratat.

Unele dintre exemple, (18), (19) și (20), evidențiază existența unor oscilații sintactice care permit distribuții asemănătoare ilustrate prin funcții sintactice diferite (*a arunca ceva – a arunca cu ceva*): *A aruncat* ^{COMPLEMENT DIRECT}[*bani* _{TEMĂ}] *în stânga și-n dreapta – A aruncat* ^{CIRCUMSTANȚIAL INSTRUMENTAL}[*cu bani* _{TEMĂ}] *în stânga și-n dreapta*.

În propozițiile (19) și (23), tiparul sintactic din planul de suprafață al enunțului indică, în aparență, o realizare sintactico-semantică *monovalentă*, însă stratul de adâncime reflectă existența unui tipar bivalent (*cineva aruncă ceva*) transpus în planul de suprafață prin omisiunea uneia dintre

vecinătățile actanțiale: *Zarurile au fost aruncate* √^{DE CINEVA}; *Un jucător a aruncat* √^{MINGEA} *la coș, dar a ratat* √^{ARUNCAREA}.

Concepția semantică a lui Charles Fillmore a fost adoptată și nuanțată de alți lingviști, care au propus descrierea relației dintre actele de mișcare și cele de reprezentare lingvistică a mișcării cu ajutorul a șase componente: PROFIL (engl. FIGURE), BAZĂ (engl. GROUND), MIȘCARE (engl. MOTION), TRAIECTORIE (engl. PATH), MANIERĂ (engl. MANNER) și CAUZĂ (engl. CAUSE).

Pentru Talmy (2000/I: 311-344), noțiunile PROFIL¹ și BAZĂ² pun în lumină relația dinamică dintre planul ontic și cel lingvistic, dacă se ține cont că orice enunț este, în esență, o interpretare simbolică a ceea ce se petrece în realitate. În consecință, opoziția PROFIL – BAZĂ poate fi valorificată pentru a arăta că organizarea sintactică a unor fapte de limbă reflectă focalizările pe care vorbitorul le realizează atunci când transpune în comunicarea lingvistică ceea ce se petrece în realitate.

De pildă, în enunțuri precum:

- (24) Mi-a căzut [pălăria]_{PROFIL} [în apă]_{BAZĂ}.
- (25) [Un avion militar]_{PROFIL} s-a prăbușit [peste un imobil]_{BAZĂ}.
- (26) [Motanul]_{PROFIL} a fugit [din casă]_{BAZĂ}.
- (27) [Gardul]_{BAZĂ} peste care a sărit [pisica]_{PROFIL} era înalt.
- (28) [Frunzele]_{PROFIL} [copacilor]_{BAZĂ} foșneau încetișor.
- (29) [Ușa]_{PROFIL} [locuinței]_{BAZĂ} rămăsese deschisă.,

distincția PROFIL – BAZĂ servește ca instrument de analiză a procesului de transfigurare a lumii fenomenale în interpretare simbolic lingvistică. Examinând înțelesul propoziției (26) observăm că relația dintre profil și bază este unidirecțională, ceea ce face imposibilă construirea unei propoziții de tipul (26a) **Casa a fugit din motan*, limba română permițând, totuși, o realizare de tipul (26b) *Casa din care a fugit motanul...* O situație asemănătoare este pusă în lumină prin propozițiile (28) și (29) în care genitivul exprimă, de fapt, apartenența profilului la bază, ceea ce împiedică realizarea unor construcții de tipul (28a) **Copacii frunzelor foșneau încetișor* sau (29a) **Locuința ușii rămăsese deschisă*. În același timp, construcțiile genitivale pot fi substituite, în planul de suprafață, de construcții nominale prepoziționale, precum (28b) *Frunzele din copaci foșneau încetișor*. și (29b) *Ușa de la locuință rămăsese deschisă*, fără ca o astfel de schimbare să denatureze relația între profil și bază.

În enunțul (27) distincția PROFIL – BAZĂ este exprimată prin focalizare asupra BAZEI, dar ar putea fi exprimată și prin focalizare asupra PROFILULUI: (27a) [Pisica]_{PROFIL} a sărit [peste un gard]_{BAZĂ} înalt. Posibilități de același fel se remarcă și în enunțurile:

- (30) [Tavanul]_{BAZĂ} s-a prăbușit [sub greutatea zăpezii]_{PROFIL}.
- (31) [Zăpada]_{PROFIL} a prăbușit [tavanul]_{BAZĂ}.

Relația strânsă dintre PROFIL și BAZĂ face posibilă, în unele enunțuri, trecerea în plan secund a BAZEI (implicitare), concomitent cu aducerea în prim-plan a PROFILULUI (explicitare):

- (32) [Acoperișul]_{PROFIL} √^{BAZĂ} s-a prăbușit [cu un zgomot asurzitor]_{MANIERĂ}.

Unii specialiști (Ungerer & Schmid 1996: 233 ș.u.) consideră că PROFILUL, BAZA, MIȘCAREA și TRAIECTORIA sunt componente centrale ale cadrelor de mișcare, în timp ce MANIERA și CAUZA sunt componente opționale.

În funcție de enunț, focalizarea asupra MIȘCĂRII pune în lumină TRAIECTORIA parcursă:

¹ „Profilul este o entitate mișcătoare sau mișcătoare din punct de vedere conceptual, a cărei traiectorie, dispunere sau orientare este concepută ca fiind variabilă (Talmy 2000/I: 312).

² „Baza este o entitate de referință, care are o dispunere staționară în cadru și în raport cu care se descrie traiectoria, dispunerea sau orientarea profilului” (*ibidem*).

- *punct inițial*: (33) A plecat [*de acasă*] la ora 10.
- *punct median*: (34) Vedeta echipei a înscris un gol [*de la mijlocul terenului*].
- *punct final*: (35) Fetele s-au dus [*la bunici*].

În viziunea lui L. Talmy (2000/I: 257), procesul cognitiv implicat în reliefaarea traiectoriei se numește *caдрare a atenției* (*windowing of attention*). Dincolo de tipurile simple de caдрare deja identificate, trebuie precizat că posibilitățile combinatorii ale unităților limbii admit și realizarea unor *caдрări combinate*:

- a) *caдрare inițială și mediană*: (36) Animalele au înaintat [*până la mijlocul drumului*].
- b) *caдрare inițială și finală*: (37) Am călătorit cu avionul [*de la Paris la Roma*].
- c) *caдрare mediană și finală*: (38) [*De la jumătatea cursei și până la final*], sportivii au alergat mai încet.

Analiza relației între PROFIL și BAZĂ, pe de o parte și MIȘCARE și TRAIECTORIE, pe de altă parte, i-a permis lui Leonard Talmy să facă deosebirea între *limbile cu încadrare verbală sintetică* (*verb-framed languages*) și *cele cu încadrare verbală analitică* (*satellite-framed languages*). Distincția este discutată de Ungerer & Schmid (1996: 235-237) și argumentată prin analiza contrastivă a celor mai importante verbe de mișcare din patru limbi europene, două de tip germanic (engleza și germana) și două de tip romanic (franceza și spaniola). Aceștia din urmă li s-ar putea adăuga și limba română (cf. Tabelul 1).

Tabel 1: *Limbi cu încadrare verbală sintetică – Limbi cu încadrare verbală analitică*:

franceză	spaniolă	Română	engleză	germană
Entrer	entrar	a intra	go in (enter)	hineingehen
Sortir	salir	a ieși	go out (exit)	hinausgehen
ascendre	subir (ascender)	a urca	go up (ascend)	hinaufgehen
descendre	bajar (descender)	a coborî	go down (descend)	hinuntergehen
traverser	Traspasar	a traversa (a trece peste)	go over (cross, traverse)	hinübergehen

Aceiași autori comentează că „TRAIECTORIA este cea care face, în cele din urmă, legătura între PROFIL, BAZĂ și MIȘCARE, încât este indicat să ne gândim că TRAIECTORIA este cel mai important element al cadrului și să pretindem că ea îndeplinește *funcția de încadrare* a mișcării.” (Ungerer & Schmid 1996: 236).

În limbile cu încadrare verbală sintetică, TRAIECTORIA este încorporată în matricea semantică a verbului, iar în limbile cu încadrare verbală analitică, TRAIECTORIA este exprimată printr-o particulă, așa cum se observă din exemplele oferite de Ungerer & Schmid (1996: 234): engl. *The boy went out of the yard*; germ: *Der Junge ging aus dem Hof hinaus*; fr. *Le garçon sortit de la cour*; sp. *El chico salió del patio*; rom. *Băiatul a ieșit din curte*.

În literatura internațională de specialitate, sfera de aplicații a direcțiilor fondate de Charles Fillmore a cunoscut, în ultimii ani, o diversificare apreciabilă. Domeniilor tradiționale precum gramatica și semantica li s-au adăugat arii de cercetare dintre cele mai diverse: *achiziția limbajului* (Tomasello 2003), *antropologie lingvistică* (Duranti 1997), *lexicografie* (Atkins & Rundell 2008), *pragmatică* (Horn & Ward 2005) etc. Fillmore (2006: 620) însuși observa că teoria cadrelor semantice poate fi aplicată cu succes în descrierea efectelor estetice și persuasive, aspecte studiate cu mai multă stăruire de orientări de frontieră: *teoria integrării conceptuale* (Turner 1996, Fauconnier & Turner 2002), *poetica de tip cognitiv* (Stockwell, 2002) sau *analiza critică a discursului* (Chilton & Schäffner 2002).

În lingvistica românească, impactul viziunii științifice asumate de Fillmore este minor. Concepția acestui mare lingvist contemporan a fost mult mai bine primită și valorificată de specialiștii români în lingvistică computațională.

Referințe bibliografice:

- *** *Gramatica limbii române* 2008, vol. I, *Cuvântul*, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, Editura Academiei Române, București.
- Anderson, John M. 2006: *Modern Grammars of Case. A Retrospective*, Oxford University Press, p. 37-46.
- Atkins, Sue B. T., Rundell, Michael 2008: *The Oxford Guide to Practical Lexicography*, Oxford University Press.
- Bretones, Carmen, “Fillmore, Charles John” în Strazny, Philipp (ed.), *Encyclopedia of Linguistics*, Fitzroy Dearborn, Taylor & Francis Group, New York, Oxon, p. 337-339.
- Chilton, Paul, Schäffner, Christina (eds.) 2002: *Politics as Text and Talk: Analytic Approaches to Political Discourse*, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam, Philadelphia.
- Chomsky, Noam 2002: *On nature and language*, edited by Adriana Belletti and Luigi Rizzi, Cambridge University Press, Cambridge, New York, Melbourne, Madrid, Cape Town, Singapore, São Paulo.
- Chomsky, Noam 2002: *Syntactic Structures*, 2nd edition, Mouton de Gruyter, Berlin, New York.
- Chomsky, Noam 2006: *Language and Mind*, third edition, Cambridge University Press, Cambridge, New York, Melbourne, Madrid, Cape Town, Singapore, São Paulo.
- Chomsky, Noam 2009: *Cartesian Linguistics. A Chapter in the History of Rationalist Thought*, third edition, edited by James McGilvray, Cambridge University Press, Cambridge, New York, Melbourne, Madrid, Cape Town, Singapore, São Paulo.
- Cienki, Alan, “Frames, Idealized Cognitive Models and Domains”, în Geeraerts, Dirk, Cuyckens, Hubert (eds.) 2007: *The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics*, Oxford University Press, p. 170-187.
- Croft, William, Cruse, Alan D, 2004: *Cognitive Linguistics*, Cambridge University Press, p. 7-39.
- Duranti, Alessandro 1997: *Linguistic Anthropology*, Cambridge University Press, Cambridge, New York, Melbourne, Madrid, Cape Town, Singapore, São Paulo.
- Evans, Vyvyan, Green, Melanie 2006: *Cognitive Linguistics. An Introduction*, Edinburgh University Press, p. 222-230.
- Fauconnier, Gilles, Turner, Mark 2002: *The Way We Think. Conceptual Blending and the Mind's Hidden Complexities*, Basic Books.
- Fillmore, Charles J. 1966: “Toward a Modern Theory of Case”, Ohio State University, Columbus Research Foundation, republicat în Fillmore, Charles J. 2003: *Form and Meaning in Language*, volume I, *Papers on Semantic Roles*, CSLI Publications, Stanford, California, p. 1-21.
- Fillmore, Charles J. 1967: “The Case for Case”, Ohio State University, prepared for the 1967 Texas Symposium on Linguistic Universals, April 13-15, republicat în Fillmore, Charles J. 2003: *Form and Meaning in Language*, volume I, *Papers on Semantic Roles*, CSLI Publications, Stanford, California, p. 23-122.
- Fillmore, Charles J. 1975: “An Alternative to Checklist Theories of Meaning”, in Cogen C., Thompson, H., Thurgood, G., Whistler, K., Wright, J., (eds.), *Proceedings of the First Annual Meeting of the Berkeley Linguistics Society*, Berkeley, California, p. 123-131.
- Fillmore, Charles J. 1976: “Frame Semantics and the Nature of Language”, *Annals of the New York Academy of Sciences*, vol. 280, *Origins and Evolution of Language and Speech*, October 1976, p. 20-32.
- Fillmore, Charles J. 1977: “The Case for Case Reopened”, *Syntax and Semantics*, Grammatical Relations, vol. 8, nr. 1/1977, Academic Press, New York, San Francisco, London, republicat în Fillmore, Charles J. 2003: *Form and Meaning in Language*, volume I, *Papers on Semantic Roles*, CSLI Publications, Stanford, California, p. 175-199.
- Fillmore, Charles J. 1982: “Frame Semantics”, The Linguistics Society of Korea (ed.), *Linguistics in the Morning Calm*, Hanshin Publishing Company, Seoul, p. 111-137, republicat în Geeraerts, Dirk, (ed.) 2006: *Cognitive Linguistics: Basic Readings*, Mouton de Gruyter, Berlin, New York, p. 373-400.
- Fillmore, Charles J. 1985: “Frames and the Semantics of Understanding”, *Quaderni di semantica*, vol. VI, nr. 2, December, 1985, p. 222-254.
- Fillmore, Charles J. 2006: “Frame Semantics” în Keith Brown (editor-in-chief), *Encyclopedia of Language and Linguistics*, second edition, Elsevier, Oxford, p. 613-620.
- Frâncu, Constantin 1999: *Curențe și tendințe în lingvistica secolului nostru*, Casa Editorială «Demiurg», Iași.
- Graur, Alexandru, Wald, Lucia 1977: *Scurtă istorie a lingvisticii*, ediția a III-a, Editura didactică și pedagogică, București.
- Horn, Laurence R., Ward, Gregory (eds.) 2005: *The Handbook of Pragmatics*, Blackwell Publishing, Blackwell Reference Online.
- Husarciuc, Maria, Trandabăț, Diana, Lupu, Monica 2005: “Inferring Rules In Importing Semantic Frames From English FrameNet Onto Romanian FrameNet”, 1st Romance FrameNet Workshop, EuroLan 2005 Summer

- School, 26th – 28th of July, Babeş-Bolyai University, Cluj-Napoca, Romania, <https://nats-www.informatik.uni-hamburg.de/intern/proceedings/2005/EUROLAN/html/romance/index.html>
- Inoue, Kazuko, “Case (with Special Reference to Japanese)” în Everaert, Martin & Van Riemsdijk, Henk (eds.) 2007: *The Blackwell Companion to Syntax*, vol. I, Blackwell Publishing, p. 295-373.
- McGilvray, James 2005: *The Cambridge Companion to Chomsky*, Cambridge University Press.
- Minsky, Martin 1974: “A Framework for Representing Knowledge” în Haugeland, John (ed.), 1997, *Mind Design II*, 2nd edition, The MIT Press, Cambridge, Massachusetts, London, England.
- Petruck, Miriam, R. L. 1996: “Frame Semantics” în Verschueren, J., Östman, J-O., Blommaert, J., Bulcaen, C., (eds.), *Handbook of Pragmatics*, John Benjamins, Philadelphia, p. 1-13.
- Rask, R. L. 1999: *Key Concepts in Language and Linguistics*, Routledge, London.
- Rebreanu, Liviu 1985: *Golanii. Nuvele și schițe*, Editura Minerva, București.
- Ruppenhofer, Josef, Michael Ellsworth, Miriam R. L. Petruck, Christopher R. Johnson, Jan Scheffczyk, 2006, *FrameNet II: Extended Theory and Practice*, <http://framenet.icsi.berkeley.edu/>
- Stein, D. 2009: “Fillmore, Charles J.”, în Mey, Jacob L. (ed.), *Concise Encyclopedia of Pragmatics*, second edition, Elsevier, Amsterdam, Boston, Heidelberg, London, New York, Oxford, Paris, San Diego, San Francisco, Singapore, Sydney, Tokio, p. 264-265.
- Stockwell, Peter 2002: *Cognitive Poetics: An Introduction*, Routledge, London, New York.
- Talmy, Leonard 2000: *Toward a Cognitive Semantics*, vol. I, *Concept structuring Systems*, MIT Press, <http://linguistics.buffalo.edu/people/faculty/talmy/talmyweb/TCS.html>
- Tomasello, Michael 2003: *Constructing a Language. A Usage-Based Theory of Language Acquisition*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts and London, England.
- Trandabăț, Diana, Husarciuc, Maria 2008: “Romanian Semantic Role Resource”, Proceedings of the Sixth International Language Resources and Evaluation (LREC'08), Marrakech, Morocco, 28th – 30th of May, <http://www.lrec-conf.org/proceedings/lrec2008/>
- Turner, Mark 1996: *The Literary Mind*, Oxford University Press, New York, Oxford.
- Ungerer, Friedrich, Schmid, Hans-Jörg 1996: *An Introduction to Cognitive Linguistics*, Longman, London and New York.

* Cercetarea de față se derulează în cadrul proiectului POSDRU/89/1.5/S/49944, „Dezvoltarea capacității de inovare și creșterea impactului cercetării prin programe post-doctorale”.